

Principiile cercetării științifice

Lector univ. dr. Cristinel Munteanu

Universitatea „Constantin Brâncoveanu” Pitești
Facultatea de Științe Administrative și ale Comunicării Brăila

Motto: „Decât, ce folos să umbli prin această lume cu călușul în gură de frica unor oameni tot așa de slabi ca și tine? Nu-i de ajuns că ne temem la tot pasul de fulgerele cerului să nu ne trăsnească, de ape să nu ne înece, de focuri să nu ne ardă, de boli să nu ne omoare? Măcar atâta mângâiere să avem și noi, că un gând care ne-a venit, avere de Dumnezeu nouă dată și de noi nedespărțită, să-l arătăm curat și altora, nepătat de lingușire și de minciună.” (Alexandru Philippide – 1894).

Abstract:

In this article we aim at presenting the principles of scientific research, as explicitly formulated by Eugenio Coseriu, the famous Romanian linguist. These principles are the following: the principle of objectivity, the principle of humanism, the principle of tradition, the principle of anti-dogmatism and the principle of public utility or responsibility. What is more, they were implicitly expressed by Anton Dumitriu, an important Romanian logician, who was born in Brăila. For this reason, we found it appropriate to render some quotations from his work to prove the similarity of ideas of the two scholars. Last, but not least, in order to prove the fact that these principles are intuitively known and followed by every authentic researcher, we will try to trace them in Professor Alexandru Puiu's scientific work.

Keywords: scientific research, principles, Eugenio Coseriu, Anton Dumitriu, Alexandru Puiu.

0. Știm, încă de la vechii greci, că cele două izvoare ale învățării sunt studiul (*mathesis*) și experiența (*empeiria*). Lucrul acesta apare ca evident atunci când ești un cercetător activând într-unul dintre domeniile științei: înveți din cercetările altora, după cum înveți (într-o măsură, poate, mult mai mică) din cercetările / pe parcursul cercetărilor proprii. Este vorba, în primul rând, de cunoștințele referitoare la realitatea investigată. Ceea ce nu se prea învață, însă, de obicei, este *atitudinea în știință*, altfel spus, *cum trebuie să se facă știință*. Aceasta se deprinde prin contactul cu marile personalități științifice, cu adevăratele modele. În cele ce urmează, voi aminti principiile cercetării așa cum le-am găsit la unii savanți. Mă voi opri, îndeosebi, la doi dintre aceștia, adevărați maestri spirituali (întâmplarea face să fie și români): marele lingvist și teoretician al limbajului Eugeniu Coșeriu (1921-2002) și ilustrul gânditor și istoric al logicii (brăilean, la origine) Anton Dumitriu (1905-1992). Cel dintâi a enunțat principiile în cauză în mod explicit, cel de-al doilea, implicit (în cazul lui, principiile se pot deduce/extrage din considerațiile sale privitoare la rosturile „culturii de tip științific”). Se va observa că cei doi savanți se aseamănă foarte mult în cele ce afirmă, deși nu s-au cunoscut și nu s-au influențat reciproc¹. Explicația convergenței în gândire rezidă în faptul că ambii aparțineau aceleiași mari familii filozofice, nutrindu-se, înainte de toate, din opera și înțelepciunea lui Aristotel.

Voi începe, așadar, cu E. Coșeriu, apoi voi reda câteva citate dintr-o carte scrisă de A. Dumitriu. La sfârșit, pentru a arăta că aceste principii sunt respectate, în mod intuitiv, de fiecare cercetător veritabil, voi face o concisă demonstrație în acest sens, luând în considerație activitatea științifică a Profesorului Alexandru Puiu.

1. Cele cinci principii care l-au călăuzit pe Eugeniu Coșeriu încă de la începutul activității sale de lingvist au fost formulate pentru prima dată în *Discursul de recepție* la

¹ În operele lor, niciunul nu-l citează pe celălalt nici măcar o dată (dar aceasta nu-i dovadă că nu ar fi știut unul de altul), poate, într-o anumită măsură, și din cauză că A. Dumitriu a activat în România, în timp ce E. Coșeriu și-a desfășurat activitatea în străinătate, îndeosebi în Germania.

Academia din Heidelberg (în 1977). Savantul român le-a prezentat apoi și cu alte ocazii, în Spania, în România¹ etc. Acestea sunt:

- a) **Principiul obiectivității absolute** (sau *al realismului*);
- b) **Principiul umanismului** (sau *al „științei” originare* – în lingvistică, este principiul vorbitorului);
- c) **Principiul tradiției**;
- d) **Principiul antidogmatismului**;
- e) **Principiul responsabilității sociale** (sau *al binelui public*).

Cu excepția celui de-al doilea, specific doar disciplinelor umaniste, principiile sunt valabile pentru orice știință. Le redăm, pe rând, în cele ce urmează:

[a] *Principiul obiectivității absolute* (sau *al realismului*) este fundamental în știință și poate fi întâlnit încă de la Platon, care îl precizează în dialogul *Sophistes* prin cuvintele: τὰ ὄντα ὡς ἔστιν λέγειν („să spui lucrurile așa cum sunt”). Este principiul cel mai greu de aplicat, deoarece este dificil să privești obiectul din toate perspectivele posibile, lăsându-l să apară în lumina sa. Chiar dacă adesea nu reușim să spunem lucrurile așa cum sunt, datorita noastră (imperativul categoric), ca oameni de știință, este să ne propunem să spunem lucrurile așa cum sunt. Aceasta era condiția, la Platon, pentru *logosul adevărat*, în opoziție cu *logosul neadevărat* sau fals, care spune lucrurile cum nu sunt ori cum sunt doar în parte. De obicei, avem tendința să parțializăm, să prezentăm lucrurile dintr-un singur punct de vedere, dar, dacă procedăm astfel, trebuie să menționăm din ce poziție examinăm obiectul, să recunoaștem că nu-i singura perspectivă posibilă și să precizăm ce anume am lăsat deoparte (adică ce am pus între paranteze). În momentul în care declarăm că *doar* perspectiva noastră este cea corectă sau cea adevărată, atunci ne paște pericolul *dogmatismului*.

[b] *Principiul umanismului* (sau *al „științei” originare*) este valabil numai pentru științele culturii / umaniste. În sfera culturii intră arta, religia și mitologia, știința și filozofia, la baza tuturor stând, de fapt, limbajul². Spre deosebire de științele naturii, unde se lucrează cu ipoteze (ce se pot confirma sau nu), în cazul disciplinelor umaniste pornim întotdeauna de la niște intuiții sigure. Toți știm, la modul intuitiv măcar, ce este arta, ce este religia sau limbajul, pentru că noi, ca oameni, le producem, suntem subiectele respectivelor activități. Din acest motiv, se susține că disciplinele umaniste sunt, în realitate, mai exacte decât disciplinele naturii. Această intuiție sigură a fost numită de Husserl „știință” *originară* (*das ursprüngliche Wissen*). Un alt filozof, italian, Giambattista Vico, afirma: „criteriul de a avea știință sigură despre un lucru este să-l faci”. Așadar, atunci când cercetăm aceste obiecte create de om, ceea ce trebuie să facem este să trecem de la *bekannt* la *erkannt* (cum spune Hegel), adică de la ceva *știut* la ceva *cunoscut* în mod reflexiv.

[c] *Principiul tradiției* este deosebit de important în știință, întrucât aici (ca, de altfel, în cultură în general) nu există progres în afara tradiției. Orice inovație se face în cadrul tradiției și

¹ Am utilizat preponderent, pentru acest rezumat, informații din următoarele prelegeri ale savantului: *Epistemologia lingvisticii*, în vol. *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 87-94; *Despre principiile științei lingvistice*, în vol. Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și seminarii la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu*, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2004, p. 25-36 și *Deontologia culturii*, în Eugen Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, 1994 p. 173-180. De asemenea, vezi Eugeniu Coșeriu, *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, în Cristinel Munteanu (editor), *Discursul repetat între alteritate și creativitate*, Editura Institutul European, Iași, 2008, p. 17-27.

² Pornind dinspre Hegel, Coșeriu definește și caracterizează «cultura» astfel: „Mai întâi, ce înțelegem prin cultură? *Cultura* este obiectivarea istorică a spiritului în forme care durează, în forme care devin tradiții, devin forme istorice care descriu lumea proprie a omului, universul propriu al omului. Și ce numim *spirit*, adică ceea ce se obiectivează în istorie sub formă de cultură? Este activitatea creatoare, este creativitatea însăși, nu ceva care creează, ci activitatea creatoare ca atare, *enérgeia*, acea activitate care este anterioară conceptual oricărui tehnici învățate sau experimentate. [...] Activitatea creatoare ea însăși este o activitate liberă, în sensul tot filozofic al cuvântului *liber*, adică o activitate al cărei obiect este infinit” (E. Coșeriu, *Deontologia culturii*, în Idem, *Prelegeri și conferințe*, p. 173).

prin tradiție. Coșeriu obișnuia să spună că cine crede că spune numai lucruri originale, acela nu spune, în realitate, nimic original. Trebuie să ne raportăm în permanență la ceea ce au spus înaintașii noștri. Dacă oamenii au fost dintotdeauna inteligenți, atunci este foarte probabil ca și în antichitate, de pildă, să fi existat intuiții ori reflecții remarcabile cu privire la obiectul care ne interesează. Antonino Pagliaro, un mare lingvist italian, trimitea mereu la cei vechi (Platon, Aristotel, Sf. Augustin etc.), fiind de părere că aceștia vedeau lucrurile mai limpede și mai direct decât le putem vedea noi astăzi când deasupra lor s-a așezat atâta „zgură” speculativă.

[d] *Principiul antidogmatismului* cere să manifestăm generozitate față de părerile celorlalți, chiar dacă observăm că în teoriile lor se produc devieri de la principiul realismului. Pe toți trebuie să-i socotim oameni de bună credință, care au văzut anumite lucruri bune referitoare la obiectul cercetat, dar să arătăm totodată unde se produc acele devieri. Nicio greșeală nu e doar greșeală (*ningún error es solo error*, spunea Coșeriu), de aceea trebuie să căutăm sâmburele de adevăr din respectivele teorii (să vedem în ce sens au dreptate), să nu le respingem în bloc, ci să încercăm să le înțelegem din interiorul lor (ceea ce nu este, adesea, prea ușor), păstrând ce este viabil.

[e] *Principiul responsabilității sociale* (sau *al binelui public*) este principiul de etică al omului de știință ca cetățean, ca membru al unei comunități; celelalte patru de mai sus sunt principii de etică în știință. Cercetătorul nu trebuie să se retragă în turnul de fildeș, izolându-se de societate, studiind doar ce îi convine și construind modele și teorii „frumoase” pricepute doar de el sau de o comunitate restrânsă de specialiști. Deci, să evite formalismul excesiv sau terminologia bombastică (bune *pour épater les bourgeois*), căutând să se facă înțeles de cât mai mulți oameni. Aici Coșeriu amintea cuvintele lui Leibniz: *Scientia, quo magis theorica, magis practica* („Știința, cu cât este mai teoretică, cu atât este mai practică”). Aceasta nu înseamnă că trebuie să renunțăm la nivel, simplificând lucrurile, pentru că ar însemna să ofensăm cititorul (să-l subapreciem); știința (ca și cultura *in genere*) trebuie să rămână serioasă. În consecință, cercetătorul se va interesa de tot ce îl preocupă și pe omul de rând. De exemplu, cu privire la studiul limbajului, dacă pe vorbitor îl interesează problemele traducerii sau ale politicii lingvistice ori ale învățării limbilor străine, lingvistul este dator să se ocupe și de ele, neconsiderându-le chestiuni „minore” (pe motiv că ar reprezenta probleme de lingvistică aplicată). În lingvistică, vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor, iar lingvistul nu trebuie să uite că limbajul există și funcționează *prin și pentru* vorbitori, nu prin și pentru lingviști.

2. Pentru Anton Dumitriu (ca, de altfel, și pentru Coșeriu), cel mai important principiu în știință este cel *al tradiției*. Iată câteva citate grăitoare în această privință:

- „Știința nu poate, prin definiție, să se oprească vreodată; ea nu viețuiește decât atâta timp cât este susceptibilă de perfecționare.”¹;

- „Un om de știință nu poate face abstracție de cercetările celorlalți oameni de știință de până la el.”²;

- „Știința are, așadar, un caracter tradițional: ea nu poate trece peste ce s-a făcut în trecut. [...] Știința își creează viitorul pe fundamentul trecutului.”³.

Nu altfel gândea însuși Aristotel când, cu mai bine de două milenii în urmă, declara: „Fiecare gânditor spune ceva cu rost despre natură; iar dacă, luate individual, contribuțiile rămân nule sau minore, din adăugarea tuturor iese ceva măreț. [...] Așadar, cuvina-se să fim recunoscători nu doar oamenilor ale căror doctrine le-am putea împărtași, dar și celor ce ne

¹ Anton Dumitriu, *Culturi eleate și culturi heracleitice*, Editura Cartea Românească, București, 1987 (în special cap. X, *O cultură de tip științific*), p. 158. Vezi și nota de subsol anterioară în care Coșeriu definește cultura ca „activitate liberă”.

² *Ibidem*, p. 159.

³ *Ibidem*, p. 161.

apar mai fără adâncime, deoarece chiar și aceștia au venit cu contribuția lor: ei au netezit înaintea noastră pe care pășim noi.” (Aristotel, *Metafizica*, 993b – traducerea lui Andrei Cornea).

Mai mult, din vorbele acestea ale Stagiritului („fiecare gânditor spune ceva cu rost despre natură”) se desprinde și *principiul antidogmatismului* formulat cu claritate de Coșeriu. „Nicio greșală nu e doar greșală!” spunea Coșeriu (v. *supra*), iar Dumitriu postula și el: „Chiar și eroarea e fructuoasă în științe, este creatoare, fiindcă ea naște o mai bună reprezentare a faptelor.”¹. În opinia logicianului român, antidogmatismul trebuie să se manifeste chiar și în cadrul propriei concepții științifice: „Om de știință autentic nu este acela care le fabrică [este vorba de „realizările științifice”, n.m. C.M.], ci acela care își poate detașa inteligența de orice condiționare, pentru a nu fi sclavul niciunei condiții, nici chiar al adevărilor sale...”².

Aceasta ar însemna, în viziunea sa, „câștigarea libertății complete de gândire și acesta este spiritul științific. [...] A poseda realizări științifice nu este o bogăție prea mare; dar a avea spiritul științific înseamnă posibilitatea de a te situa în fața tuturor adevărilor posibile.”³.

Principiul responsabilității publice (într-o formulare sensibil diferită, în care apare și principiul realismului) este atins, în treacăt, și de A. Dumitriu: „În loc să se înconjoare de ziduri chinezești și să caute, pe propria și neputincioasa sa răspundere, Adevărul, omul de știință angajează, în propria-i cercetare, responsabilitatea întregii umanități. [...] Un om de știință creează numai prin această colectivitate. Savantul nu-și aparține; prin el se exprimă efortul a generații întregi de cercetători; prin individ omenirea întregă creează.”⁴.

În fine, se cuvine să menționăm și modul în care concepe Anton Dumitriu *raportul dintre știință și filozofie*: „Știința este privită ca o fotografie logică a realității. Când ea este experimentală, imaginile oferite reprezintă lumea fizică; când e matematică, imaginile ei reprezintă lumea gândirii. Filozofia la rândul ei privește de la înălțime lumea obținută de știință. Ca și cum spiritul omenesc ar fi un aparat optic cu două obiective: unul care micșorează, limitează și studiază pe sectoare realitatea fizică sau abstractă, și care e știința; altul, care adună stereoscopic toate imaginile obținute astfel, le suprapune, pentru a le face să se completeze unele pe altele, și care este filozofia.”⁵.

Sunt subliniate, în consecință, virtuțile „transdisciplinare” sau de „știință-pilot” ale filozofiei. Credem că următoarea afirmație a lui Coșeriu are menirea de a întregi o asemenea perspectivă: „S-a afirmat mereu concepția că diversele științe s-ar fi emancipat

¹ *Ibidem*, p. 152. Pe de altă parte, raportând eroarea la confuzie, și Coșeriu își însușise următorul principiu al lui Francis Bacon: *Citius emergit veritas ex errore, quam ex confusione* („Mai degrabă reiese adevărul din eroare, decât din confuzie”).

² *Ibidem*, p. 162.

³ *Ibidem*, p. 163. Iarăși constatăm uimitoare afinități între cei doi savanți și în acest punct. Coșeriu cultiva aceeași independență de gândire în rândul discipolilor săi. Mai mult decât atât, vorbind despre cercetători, el făcea distincție între „cercetătorul minor de tip academic”, ce nu are o filozofie proprie și nici principii explicite, limitându-se la aplicarea celor mai elementare aspecte ale disciplinei pe care o cultivă, și cercetătorul creator, „care manifestă totdeauna o independență fermă de gândire” (vezi Eugeniu Coșeriu, *Leții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000, p. 57). O distincție similară se poate extrage și din cartea lui Dumitriu: „Tehnicienii – aceștia sunt enorm de mulți – aplică orb metodele științei și ultimele ei rezultate, chiar și în domeniul abstracte.” (A. Dumitriu, *op. cit.*, p. 163); „Tipul de om grandios, pe care Renașterea l-a întrevăzut, dar care nu există decât foarte rar, este tipul omului de știință.” (*ibid.*); „Se impune, peste tot, specialistul; dar acesta este tehnicianul, este omul care practică știința, nu omul de știință.” (*ibid.*, p. 164).

⁴ *Ibid.*, p. 159. Dintr-un alt punct de vedere, un mare semiotician, Th. Sebeok, se exprima în felul următor în această privință: „Eu nu am crezut niciodată că, atunci când studiem ceva, o facem pentru că ne-ar putea ajuta sau fi de folos. Studiem un lucru pentru că e frumos și interesant; nu ne gândim că ar trebui să ne aducă vreun folos practic. Nu ne raportăm la o disciplină științifică așa cum ne raportăm la Crucea Roșie. Eu cred că matematica, de pildă, este doar un subiect frumos. Nu cred că se pune problema utilității ei.” („*Știința nu este Crucea Roșie*”, Interviu, realizat de Mariana Neț, cu Thomas A. Sebeok, re-publicat în *Idem, Jocul cu fantasmă. Semiotică și antropologie*, Editura All, București, 2002, p. 291-292).

⁵ A. Dumitriu, *op. cit.*, p. 153.

treptat de filozofie și ar fi devenit discipline «autonome». Trebuie să ne delimităm de această concepție, deoarece, pe de o parte, o emancipare de acest fel nu este posibilă, întrucât principiile științei sunt conținute în filozofie și rămân pe acest teren, în măsura în care filozofia trebuie considerată drept fundamentul oricărei științe; pe de altă parte, știința nu a fost niciodată filozofie și deci nu poate să se fi «desprins» de aceasta.”¹

3. Este un fapt bine cunoscut că Alexandru Puiu, pe lângă deosebitele sale calități umane și profesionale (de magistru), are și (sau ar trebui să spun „are mai ales”) o solidă formație de cercetător animat de dorința de a-și îmbogăți permanent cunoștințele. O recunoaștere, printre altele², o reprezintă și Premiul „Petre Aurelian” pe care Academia Română i l-a acordat în 1983 pentru lucrarea (actuală și astăzi) *Evoluții contradictorii în economia mondială* (Editura Politică, București, 1983). Dar, la rigoare, înainte sau dincolo de orice premiu ori recunoaștere, se poate observa că Rectorul Alexandru Puiu are toate datele cercetătorului ideal, care respectă în activitatea științifică, fie și intuitiv, exigențele sau principiile fundamentale mai sus menționate:

- *Principiul realismului* (sau *al obiectivității absolute*) – imperativul categoric al omului de știință – ce se vădește în efortul de „a spune lucrurile așa cum sunt” (Platon), indiferent de repercusiuni (chiar și în planul securității personale). Cine va avea curiozitatea să citească teza de doctorat a Domniei Sale (*Valorificarea superioară a resurselor naturale*, Editura Academiei Române, București, 1969) va întâlni prin paginile acesteia suficiente afirmații curajoase ale autorului, chiar riscante pentru acele vremuri, când nu erau permise critici ori sugestii legate de modul în care ar fi trebuit să funcționeze economia și industria din țara noastră; cu atât mai puțin erau îngăduite sublinierea ori indicarea unor merite ale sistemului economic capitalist occidental. La fel a procedat și mai târziu, când atras atenția, prin articole publicate, asupra faptului că domenii precum siderurgia, industria, agricultura ș.a. ar trebui, în țara noastră, puternic reformate³. Chiar și după Revoluția din 1989, Profesorul Alexandru Puiu a spus lucrurilor pe nume, referindu-se la „dobânzile cămătărești” practicate în acea perioadă de băncile din România. Să se consulte în acest sens cartea, cu un real impact în rândul specialiștilor, *Strategiile bancare – una din cauzele crizei actuale a economiei românești* (Editura Independența Economică, Pitești, 2001).

- *Principiul tradiției*, prin demersul de recuperare a ideilor valide ale înaintașilor. Stau mărturie, în acest sens, studiile lui Alexandru Puiu privind contribuțiile unor iluștri economiști români, precum Virgil Madgearu⁴, Mitiță Constantinescu⁵ ș.a. Dacă avem în vedere faptul că asemenea personalități nu erau tocmai pe placul regimului comunist, vom înțelege că demersul Profesorului a fost cu atât mai laudabil, principiul tradiției combinându-se aici cu principiul obiectivității.

- *Principiul antidogmatismului*, prin receptarea critică (păstrând ceea ce este bun) a teoriilor celorlalți oameni de știință. Acest aspect poate fi sesizat în activitatea lui Alexandru Puiu încă din teza sa de doctorat.

¹ Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului. De la începuturi până la Rousseau*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 27.

² Menționăm că, pe lângă numeroasele distincții naționale și internaționale pe care Profesorul Alexandru Puiu le-a primit de-a lungul timpului, recent, la începutul anului 2011, Senatul Academiei de Studii Economice din București (ASE) i-a acordat Domniei Sale Diploma „Virgil Madgearu” cu Medalie de Aur, „pentru disponibilitatea dedicată mediului universitar și pentru inițierea de acțiuni ce consolidează prestigiul cadrelor didactice în societatea românească”.

³ Vezi, de pildă, articolul *Priorități în dezvoltarea și în structurarea exporturilor*, „Revista Economică”, 1981, nr. 13, 14, 15.

⁴ Vezi Alexandru Puiu, *Contribuția lui Virgil Madgearu la cunoașterea dezvoltării economiei românești între cele două războaie mondiale*, în „Probleme economice”, 1965, nr. 11.

⁵ Vezi Alexandru Puiu, *Concepția lui Mitiță Constantinescu despre valorificarea intensivă a resurselor naturale prin industrializare*, în „Probleme economice”, 1968, nr. 10.

• *Principiul responsabilității sociale* (sau *al binelui public*), ce reiese din tratarea unor teme de interes general, care ne frământă pe toți. Aș îndemna tinerii specialiști de astăzi să citească volumul premiat de Academie, *Evoluții contradictorii în economia mondială*. Vor găsi caracterizări încă valabile nu doar în privința economiei mondiale, ci și cu referire, de pildă, la problemele educației, anticipând cu câteva decenii aspecte care ne preocupă în prezent sau – dovedind iarăși curaj – privitoare la problema alimentară, formulând și eventuale soluții în această privință¹.

• Aș adăuga și *principiul cunoașterii originare*, specific doar disciplinelor umaniste², care postulează că în sfera culturii (al cărei subiect este omul) pornim întotdeauna de la intuiții sigure, de vreme ce noi creăm obiectele culturale. Bunăoară, cu referire la știința managementului (disciplină pe care o și predă), cu siguranță că unele constatări i-au fost prilejuite Profesorului Alexandru Puiu de propria experiență ca manager.

Câteva cuvinte acum, de încheiere. Oricine a avut privilegiul de a-l cunoaște îndeaproape pe Rectorul Alexandru Puiu a putut constata că Domnia Sa nu este doar un specialist al domeniului economic, ci și un adevărat om de știință sau, mai bine zis, un om de cultură. El face parte din rândul acelor oameni, tot mai rari în zilele noastre, care „construiesc catedrale”. Personal, am apreciat întotdeauna la dânsul calitățile de orator, dar și atenția cu care își ascultă interlocutorul, abilitatea de a înțelege rapid ideile, de a prinde informația „din aer”; de asemenea, omenia, patriotismul sincer, dragostea de limba română, pasiunea pentru istoria României, atașamentul față de cultura națională și față de valorile neamului, respectul pentru carte și, totodată, pentru oamenii de carte.

¹ Vezi subcapitolul „Necesitatea soluționării problemei alimentare” din cartea mai sus menționată.

² Oricât de ciudat ar putea părea unora, convingerea noastră este că *economia este o disciplină umanistă*. Dar despre aceasta ne propunem să discutăm într-un alt articol.